

особистісно зорієнтоване навчання та розвиток миролюбної свідомості учнів.

Список використаних джерел

1. Барнінець О. В. Використання ігор на уроках історії у 7-8 класах. Харків: Основа. 2011. 141 с.
2. Богуш А. М. Педагогіка Добра і Миру в реаліях сьогодення. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*. 2024. № 1 (146). С. 9-15.
3. Ворожбіт-Горбатюк В. В., Зеленська Л. Д., Золотухіна С. Т. Аксіологічний вимір історико-педагогічного дискурсу базових аспектів педагогіки миру. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2022. № 206. С. 27-32.
4. Мокрогуз О. П. Інноваційні технології на уроках історії. Харків: Основа. 2007. 192 с.
5. Отравенко О., Ганчева В. Виховання соціальної активності учнів на засадах «soft skills». *Формування життєвої успішності учнів: інструментально-методичні аспекти: зб. матер. круглого столу*. Київ, 2023. С. 60-66.
6. Переяславська С. О., Смагіна О. О. Гейміфікація як сучасний напрям вітчизняної освіти. *Відкрите освітнє середовище сучасного університету*. Спец. вип. 2019. С. 250-260.

Тарас ЯРЕМКО

ТЕХНОЛОГІЯ ЕМПАТІЙНОГО СЛУХАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПЕДАГОГІКИ МИРУ: ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

Педагогіка миру, як сучасна концепція виховання, спрямована на формування в учнів загальнолюдських цінностей, взаєморозуміння та культури миру. Вона трансформує освітній процес з передачі знань на розвиток особистісних компетентностей, необхідних для життя в складному, полікультурному світі, де здатність до діалогу, емпатії, емоційного інтелекту та міжособистісної комунікації стають ключовими соціальними навичками.

У сучасному інформаційному суспільстві, що характеризується надмірною комунікативною насиченістю та інформаційним перевантаженням, спостерігається дефіцит компетенцій активного слухання. Деструктивні соціальні явища, зокрема міжособистісні конфлікти та соціальна дезінтеграція, часто зумовлені недостатнім рівнем розвитку навичок конструктивної комунікації. Тому емпатійне слухання виступає фундаментальним чинником у процесі формування стійких

міжособистісних відносин та створення психологічно безпечного комунікативного простору.

У контексті педагогіки миру, однією з ключових ідей якої є розвиток емпатії та розуміння різних точок зору, емпатійне слухання виступає дієвим інструментом формування гуманістичної свідомості та ціннісної взаємодії учнів. Використання технології емпатійного слухання допомагає вчителю створити в класі атмосферу безпеки та відкритості, де кожен учень відчувається почутим і зрозумілим. Тому актуальність дослідження даної проблеми зумовлена необхідністю впровадження ефективних педагогічних технологій, спрямованих на розвиток емоційного інтелекту, комунікативних навичок учнів та формування толерантного освітнього середовища навчального закладу.

Аналіз наукових джерел показує, що окремі аспекти даної проблеми вивчалися вітчизняними та зарубіжними вченими. Так, теорію та практику миротворчого виховання розглядали у своїх наукових працях В. Андрущенко, О. Безкоровайна, І. Бех, А. Богуш, М. Боришевський, Й. Галтунг, С. Клепко, К. Райт, Б. Рірдон та ін.; дослідженню феномена емпатії присвятили свої наукові праці Д. Бетсон, Т. Василишина, Л. Журавльова, Т. Ліппс, С. Максименко, О. Орищенко, К. Роджерс, О. Саннікова, Е. Тітченер та ін.; теоретико-методичні засади емпатійного слухання досліджували такі вчені, як О. Бондаренко, Т. Гордон, О. Орлов, Н. Пов'якель, С. Труакс, Т. Федотюк, Т. Яценко та ін. Значна кількість досліджень свідчить про багатоаспектність та міждисциплінарний характер даної проблеми, її практичну значущість для розвитку сучасної освіти та необхідність подальшого системного вивчення в умовах зростаючих викликів глобалізованого світу.

Мета нашого наукового пошуку полягає у визначенні алгоритму застосування технології емпатійного слухання, розробки практичного аспекту її використання як інструменту педагогіки миру в навчально-виховному процесі основної школи.

На сучасному етапі розвитку педагогічної науки створення концепції педагогіки миру забезпечує формування в учнів системи ключових компетентностей та особистісних характеристик, що необхідні для співіснування у складному полікультурному світі. Серед пріоритетних напрямків – розвиток емпатії, здатності до ненасильницької комунікації, критичного мислення, навичок мирного вирішення конфліктів та медіації. Учні набувають здатності розуміти перспективи інших, долають стереотипи та упередження, усвідомлювати глобальну взаємозалежність світових процесів [1; 3].

Емпатійне слухання при цьому є одним із ключових інструментів досягнення цих цілей, оскільки сприяє розвитку емпатії як характерологічної риси особистості учня, стимулює діалог, будує міцні відносини.

Емпатійне слухання в психолого-педагогічній науці розглядається як форма активного слухання, що відзначається глибоким емоційним залученням і здатністю до співпереживання: воно охоплює не лише усвідомлення змісту висловлених слів, а й глибоке розуміння емоційного стану, мотивацій і потреб співрозмовника [2; 5; 6]. Основна мета емпатійного слухання в контексті реалізації ідей педагогіки миру полягає у створенні безпечного освітнього середовища, де кожен учень відчувається почутим, зрозумілим і цінним.

Вивчення наукових праць Л. Журавльової [2], М. Шпак [5], А. Shrivastava [6] показує, що основними ключовими елементами емпатійного слухання є:

- *безоцінне сприйняття* як здатність слухати співрозмовника без критики, суджень та інтерпретацій, приймаючи його думки та почуття такими, якими вони є;
- *емоційна залученість*, що виражається у спроможності резонувати з емоційним станом співрозмовника, відчувати його переживання та демонструвати розуміння його емоційного досвіду;
- *активна присутність*, яка передбачає повну концентрацію уваги на співрозмовнику шляхом використання підтримуючих вербальних та невербальних сигналів, відповідної пози тіла та зорового контакту;
- *віддзеркалення почуттів* як демонстрацію вміння точно відображати емоційний стан співрозмовника через перефразування його висловлювань та уточнення емоційного змісту повідомлення;
- *емпатійний відгук*, що виявляється в здатності надавати доречну емоційну підтримку та демонструвати розуміння глибинного змісту повідомлення співрозмовника, його потреб та переживань.

Ці елементи складають основу технології емпатійного слухання і зумовлюють характер міжособистісної комунікації.

Практика організації і здійснення освітнього процесу в основній школі показує, що інструментами реалізації ідей педагогіки миру є програми та проєкти: проєкти співпраці (спільні проєкти, які вимагають від учнів взаємодії, комунікації та пошуку компромісів); міжкультурні проєкти (знайомство з різними культурами та традиціями через спільну діяльність); програми толерантності (розробка та реалізація програм, спрямованих на формування толерантного ставлення до інших людей); проєкти, спрямовані на вирішення соціальних проблем (залучення учнів до вирішення актуальних соціальних проблем у своїх спільнотах). При цьому особливого значення набуває використання в процесі міжособистісної взаємодії технології емпатійного слухання, від якої залежить якість і результативність реалізації даних програм і проєктів.

Аналіз наукових джерел [1; 2; 3; 4; 5; 6], вивчення практики впровадження ідей педагогіки миру в освітній процес основної школи,

врахування ключових елементів емпатійного слухання, вікових особливостей учнів підліткового віку дозволило нам визначити *алгоритм застосування технології емпатійного слухання*. Він включає такі елементи: 1) *забезпечення психологічного комфорту* для вільного вираження думок і почуттів вчителем і учнями, 2) *уважне сприйняття* не лише змісту висловлювань, але й емоційного контексту, 3) *вербальне відображення почуттів* співрозмовника для підтвердження правильності розуміння, 4) *утримання від критики*, засудження чи нав'язування власної точки зору, 5) *сприяння усвідомленню власних емоцій*, переживань і реакцій у процесі спілкування, 6) *навчання учнів висловлювати свої думки з повагою* до співрозмовника та знаходити спільні рішення у конфліктних ситуаціях. Вважаємо, що врахування вчителем і учнями даних елементів алгоритму технології емпатійного слухання сприяє розвитку емоційного інтелекту, толерантності та активного миротворчого світогляду підлітків.

Наведемо приклад розробленого нами міжкультурного проєкту на тему «Мир у моєму серці». Мета даного проєкту полягає у формуванні в учнів підліткового віку цінностей миролюбності, толерантності, емпатії та міжкультурного діалогу. Основними завданнями даного проєкту визначаємо: розвиток навичок емпатійного слухання та конструктивного діалогу, підвищення рівня міжкультурної компетентності учнів, сприяння усвідомленню важливості миру в особистісному та глобальному вимірах та створення простору для обміну культурними цінностями та традиціями. У проєктну діяльність включаються учні 5-9 класів, тривалість проєкту може становити 2-3 місяці.

Структура проєкту складається з декількох етапів. Перший етап проєкту (вступний) має на меті занурити учнів у глибоке осмислення поняття миру, як у глобальному, так і в особистісному вимірах. Етап розпочинається з дискусії або дебатів, де учні обговорюють питання: «Що для мене означає мир?», «Чи завжди відсутність війни означає мир?», «Як виглядає мир у моєму житті?». Підлітки мають можливість висловити власні думки, поділитися досвідом і поглядами, аргументувати свою позицію.

Після дискусії проводиться мозковий штурм (брейнстормінг), під час якого учні спільно створюють асоціативну карту «Мир у моєму серці». Цей метод допомагає візуалізувати різні аспекти поняття миру: емоційні (спокій, гармонія, радість), соціальні (дружба, справедливість, толерантність) та глобальні (безпека, співпраця між народами). На завершення етапу проводиться анкетування серед учнів, яке допомагає визначити їхнє особисте бачення миру, ставлення до міжкультурних цінностей і конфліктів. Результати анкетування стануть важливою основою для подальшої роботи над проєктом, оскільки допоможуть вчителям та організаторам краще зрозуміти потреби та інтереси учнів.

Другий етап – освітній блок «Культура миру» спрямований на поглиблення знань учнів про миротворчість та розвиток навичок ненасильницької комунікації. Цей етап передбачає інтерактивний формат навчання, який дозволяє учням не лише засвоювати теоретичний матеріал, але й активно взаємодіяти, аналізувати отриману інформацію.

Початковим елементом блоку є інтерактивні лекції та воркшопи, які охоплюють два важливих напрями. Перший з них – історії миротворчих ініціатив у різних країнах. Учні знайомляться з прикладами успішних миротворчих практик у світі, дізнаються про діяльність видатних миротворців, таких як Нельсон Мандела, Махатма Ганді, Малала Юсафзай та інших. Обговорення цих історій демонструє, як окрема особистість або громада може впливати на процеси встановлення миру навіть у складних умовах конфлікту.

Другий напрям – основи ненасильницької комунікації та емпатійного слухання. Під час воркшопів учні вчаться ідентифікувати власні емоції, конструктивно висловлювати свої думки без агресії, слухати співрозмовника з повагою та розумінням. Через рольові ігри, практичні вправи та кейс-стаді підлітки набувають важливих комунікативних навичок, що є основою для запобігання конфліктам і мирного їх вирішення.

Важливим компонентом блоку є культурні зустрічі, які можуть відбуватися як онлайн, так і офлайн. Це інтерактивні обміни з ровесниками з інших країн, під час яких учні знайомляться з різними культурами, діляться власним досвідом і дізнаються, як питання миру сприймаються у різних куточках світу. Для поглиблення рефлексії учнів організовується перегляд та обговорення документальних фільмів і соціальних відео, присвячених тематиці миру, толерантності, прав людини та подолання конфліктів. Після перегляду проводяться дискусії, під час яких учні аналізують побачене, обговорюють причини конфліктів і шляхи їх мирного вирішення, діляться особистими враженнями.

Третій етап – творчий, спрямований на те, щоб дати підліткам можливість виразити власне бачення миру через різноманітні форми креативної діяльності. Цей етап дозволяє учням не лише рефлексувати над темами, які вони вивчили під час попередніх етапів, але й активно проявити свої емоції, думки та прагнення у творчих роботах.

Першим завданням є конкурс творчих робіт, у якому учні можуть обрати зручний для себе формат самовираження. Це можуть бути: 1) малюнки та постери, що візуально передають ідеї миру, єдності та толерантності; 2) фотографії, які фіксують моменти гармонії, дружби або символічні образи миру; 3) есе та вірші, де підлітки описують, що для них означає мир, як вони його уявляють у своїй країні та світі загалом. Конкурс сприяє розвитку креативного мислення та дозволяє кожному учневі знайти свій голос у великій темі миротворчості. Роботи можна представити у

вигляді шкільної виставки або опублікувати на онлайн-платформах для ширшої аудиторії.

Наступний крок – флешмоб або челендж у соціальних мережах під гаслом «Мир у моєму серці». Це сучасний і ефективний спосіб залучити підлітків до активної участі у проєкті за межами класу. Учні можуть записувати короткі відеозвернення, створювати креативні пости, ділитися фотографіями або цитатами, що відображають їхнє ставлення до теми миру. Така ініціатива допомагає не лише популяризувати ідеї проєкту серед однолітків, а й показати, що миротворчість може бути частиною повсякденного життя кожної людини.

Кульмінацією творчого етапу стає спільна робота над «Деревом миру» – символічною інсталяцією, яка об'єднує особисті побажання всіх учасників. Кожен учень створює свій унікальний «листочок», на якому пише слова, що для нього символізують мир: це можуть бути побажання, короткі фрази, цитати або навіть маленькі малюнки. Листочки кріпляться до «Дерева миру», яке поступово наповнюється яскравими символами єдності та надії. Це дерево може бути як реальною інсталяцією у шкільному холі, так і віртуальним арт-проєктом, представленим на шкільному веб-сайті чи в соціальних мережах.

Четвертий етап – практичний блок «Миротворець у дії» є ключовим етапом проєкту «Мир у моєму серці», оскільки він спрямований на застосування отриманих знань і навичок у реальному житті. Основна мета цього блоку – показати учням, що миротворчість не лише глобальна ідея, а й конкретні дії, які кожен може здійснювати щодня для покращення свого середовища. Цей блок розпочинається з реалізації міні-проєктів у громадах, які дають змогу учням стати активними учасниками позитивних змін у своєму оточенні. Напрями міні-проєктів можуть бути різноманітними, залежно від інтересів і потреб громади:

- волонтерські акції, спрямовані на допомогу тим, хто цього потребує: заходи з прибирання територій, допомога літнім людям, екологічні ініціативи, організація заходів для молодших школярів тощо;

- кампанії проти булінгу, які мають на меті підвищення обізнаності про проблему шкільного насильства: учні можуть організовувати інформаційні заходи, створювати постери, брати участь у флешмобах, проводити відкриті обговорення, щоб показати, як важливо підтримувати культуру поваги, терпимості та взаєморозуміння у шкільному середовищі;

- благодійні ініціативи для підтримки нужденних, наприклад, збір речей, іграшок або книг для дітей із малозабезпечених сімей, організація благодійних ярмарків чи концертів.

П'ятий етап – підсумковий етап «Фестиваль миру» передбачає урочисте завершення всієї роботи, своєрідний святковий підсумок, що

об'єднує всі результати та досягнення учнів. Фестиваль розпочинається з презентації результатів проєкту, де учні мають змогу представити свої напрацювання. Організовується виставка творчих робіт: малюнків, постерів, фотографій, есе та віршів, створених учасниками на різних етапах проєкту. Окрім виставки, учні готують виступи, у яких вони розповідають про свої міні-проєкти, волонтерські ініціативи, участь у кампаніях проти булінгу чи благодійних акціях.

Особливою частиною фестивалю є церемонія нагородження активних учасників проєкту. Це не обов'язково мають бути лише переможці творчих конкурсів: важливо відзначити тих, хто проявив лідерські якості, активну громадянську позицію, ініціативність та відповідальність. Нагородження може супроводжуватися врученням грамот, дипломів, символічних подарунків або пам'ятних відзнак у вигляді «Медалі миру» чи сертифікатів учасника.

Останнім акордом фестивалю стає «Відкритий мікрофон», де кожен бажаючий може виступити зі своїми особистими історіями, роздумами чи зверненнями на тему миру. Учні діляться враженнями від участі у проєкті, розповідають, як змінилося їхнє сприйняття миру, що нового вони дізналися та як планують використовувати ці знання у повсякденному житті. Такий формат дає змогу кожному голосу бути почутим, створює атмосферу довіри та щирості.

Фестиваль миру завершується символічним ритуалом, наприклад, спільним створенням великого постера з побажаннями миру або запуском повітряних кульок із написаними мріями про мирний світ. Це об'єднує всіх учасників проєкту в єдину спільноту людей, які вірять у силу добрих справ і готові робити внесок у збереження миру у своєму оточенні.

На кожному етапі даного проєкту учасниками використовується технологія емпатійного слухання, що забезпечує глибоке розуміння емоцій і потреб інших, сприяє створенню атмосфери довіри та відкритості, формує навички співпереживання і толерантності, а також допомагає ефективно вирішувати конфлікти та будувати конструктивний діалог у процесі міжособистісної та міжкультурної взаємодії.

Список використаних джерел

1. Андрущенко В. Педагогіка миру : актуальність теорії та практики. *Вища освіта України*. 2014. № 2. С. 5–12.
2. Журавльова Л. Психологія емпатії. Житомир : ЖДУ імені І. Франка, 2007. 328 с.
3. Клепко С. Педагогіка миру і філософія війни : пошук істини. *Постметодика*. 2016. № 2. С. 21–23.
4. Проектна діяльність у ліцеї: компетентнісний потенціал, теорія і практика : наук.-метод. посіб. / за ред. С. М. Шевцової, І. Г. Єрмакова, О. В. Батечко, В. О. Жадька. Київ : Департамент, 2008. 520 с.

5. Шпак М. М. Особливості розвитку емоційного інтелекту в підлітковому віці. *Науковий вісник ХДУ. Серія «Психологічні науки»*. 2016. Вип. 5, Т. 2, С. 80–84.

6. Shrivastava A. Active Empathic Listening as a Tool for Better Communication. *International Journal of Marketing and Business Communication*, 2014. Vol. 3, Issue 3–4. P. 13–18.

Анастасія ХАБАЛОВА

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ЗАНЯТЬ З ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ В ОСНОВНІЙ ШКОЛІ

Сьогодні, в час якісного і стрімкого розвитку цифрових технологій, поширення масового поповнення загальних знань про світ та життя в ньому за допомогою гаджетів та соціальних мереж, питання міжкультурної толерантності постає дуже гостро, оскільки вона є не лише соціально-психологічною характеристикою, але і визначальний чинником успішної комунікації та порозуміння між людьми різних культурних спільнот.

У зв'язку з цим формування в учнів міжкультурної толерантності, як здатності розуміти, поважати та приймати людей з іншим культурним бекграундом, виступає важливим завданням для майбутнього вчителя і педагога-професіонала, оскільки саме для підліткового віку характерна психологічна вразливість, залежність особистісного розвитку від думки однолітків та труднощі процесу адаптації в сучасному суспільстві. Освітній простір основної школи становить ключову платформу для розвитку особистості учня, здатного ефективно взаємодіяти в полікультурному середовищі. Для реалізації цього завдання особливого значення набувають сучасні педагогічні технології.

Проведення інтерактивних занять в основній школі дозволяє створити динамічне, діалогічне освітнє середовище, яке сприяє формуванню міжкультурної компетентності учнів шляхом безпосередньої комунікативної взаємодії та емоційного занурення в міжкультурний контекст відносин. Тому обґрунтування методики проведення таких занять є особливо актуальним на сучасному етапі реформування загальної середньої освіти в Україні.

Аналіз наукових праць показує, що дана проблема вивчалася за такими напрямками: толерантність як складова морального виховання та цінність шкільної освіти (І. Бех, Н. Бирко, Т. Голованова, О. Матієнко, А. Молчанова, О. Решетняк, Ю. Тодорцева та ін.); формування міжкультурної толерантності учнів і студентської молоді (О. Безкоровайна, О. Волошина, Т. Гончарук, І. Залесова, С. Золотухіна, А. Житницька, Л. Канішевська та ін.); використання інтерактивних технологій в